

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 417

**Współczesne problemy ekonomiczne.
Rozwój zrównoważony w wymiarze
krajowym i regionalnym**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych Wydawnictwa
www.pracenaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-562-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Grażyna Adamczyk-Łojewska, Adam Bujarkiewicz: Procesy polaryzacji w polskiej przestrzeni gospodarczej / Polarization processes in the Polish economic space.....	9
Anna Bisaga: Kapitał społeczny w zrównoważonym rozwoju regionu opolskiego na przykładzie badań w towarowych gospodarstwach rolnych / Social capital in balanced development of Opole region on the basis of research in merchandise households.....	19
Artur Grabowski: Społeczna odpowiedzialność niemieckich przedsiębiorstw sportowych (piłkarskich) w kontekście zrównoważonego rozwoju / Corporate social responsibility of German sports (soccer) enterprises in the context of sustainable development	28
Marcin Janowski: Zarządzanie organizacją w aspekcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw / Socially responsible business and management of a contemporary organization.....	38
Joanna Kizielewicz: Trudności samorządów terytorialnych w Polsce w procesie planowania rozwoju regionalnego / Difficulties of regional authorities in Poland in the process of planning of regional development.....	46
Jolanta Kondratowicz-Pozorska: Konkurencyjność przedsiębiorstwa w świetle zrównoważonego rozwoju (na przykładzie ekologicznych gospodarstw rolnych) / Competitiveness of enterprise in the context of sustainable development (based on organic farms)	55
Natalia Konopińska: Priorytety zrównoważonej gospodarki leśnej na sudeckim przygranicznym obszarze górskim ze szczególnym uwzględnieniem ochrony i powiększania zasobów leśnych / Priorities of sustainable forest management at the Sudeten border mountain area with particular emphasis on the protection and enhancement of forest resources	64
Sławomir Kotylak: Potencjał klasy kreatywnej jako elementu strategii rozwoju zrównoważonego na przykładzie wybranych obszarów miejskich / Creative class potential as a part of sustainable development strategy on the example of selected urban areas	75
Barbara Kryk: Realizacja celów ekologicznych zrównoważonego rozwoju w Polsce na tle UE / The accomplishment of environmental objectives as part of sustainable development in Poland in comparison with the EU.....	86
Joanna Kubicka, Teresa Kupczyk: Wpływ mikro- i małych przedsiębiorstw na środowisko naturalne i ich działania na rzecz zrównoważonego rozwoju / Impact of micro and small enterprises on the natural environment and their operations related to sustainable development.....	95

Agnieszka Łopatka: Analiza sytuacji osób młodych na rynku pracy w Polsce w kontekście założeń strategii Europa 2020 / Analysis of young people on the labour market in Poland in the context of Europe 2020 Strategy	105
Danuta Miłaszewicz: Wybrane wymiary spójności społecznej w ocenie studentów / Selected dimensions of social cohesion in the assessment of students	115
Jarosław Michał Nazarczuk: Handel zagraniczny w SSE w Polsce w 2012 roku / Foreign trade in special economic zones in Poland in 2012	126
Łukasz Olipra: Współczynnik biznesowej mobilności lotniczej pracowników w dolnośląskich przedsiębiorstwach – implikacje dla polityki rozwoju regionalnego / Business air mobility of employees factor in Lower Silesian companies – implication for the regional development policy.....	135
Magdalena Pronobis: Instrumenty finansowe: nowy paradygmat wsparcia unijnego? / Financial instruments: the new paradigm of the EU structural support?	153
Ewa Szostak: Spójność i rozwój zrównoważony na Dolnym Śląsku w kontekście strategii Europa 2020 – wybrane aspekty / Cohesion and sustainable development in Lower Silesia in the context of Europe 2020 Strategy – selected aspects.....	164
Katarzyna Tracz-Krupa: Program Operacyjny Kapitał Ludzki jako narzędzie polityki spójności Unii Europejskiej w wymiarze społecznym w Polsce w latach 2007–2013 / Human Capital Operational Program as a tool of cohesion policy in the social dimension in the perspective of 2007–2013 in Poland	176
Magdalena Wojarska: Fundusze Polityki Spójności UE a zrównoważony rozwój polskich regionów / EU Cohesion Policy Funds in the context of sustainable development of Polish regions	185

Wstęp

Współczesne problemy ekonomiczne stanowią interesujący poznawczo obszar badań prowadzonych od kilku lat przez trzy zespoły naukowe z uczelni ekonomicznych Katowic, Szczecina i Wrocławia. Wybór rozwoju zrównoważonego na temat przewodni tomu, który trafia do rąk czytelnika, potwierdza aktualność i nieślabnące znaczenie tego zagadnienia w odniesieniu do teorii ekonomii (a zwłaszcza rozwoju regionalnego) i jej praktycznych zastosowań. Zebrane w tym tomie opracowania wskazują na rosnące zainteresowanie rozwojem zrównoważonym, który staje się zagadnieniem inter- i multidyscyplinarnym. Kryterium doboru artykułów do bieżącego tomu stanowi rozwój zrównoważony w jego wymiarze przestrzennym (krajowym i regionalnym, w tym lokalnym), który jest analizowany w różnych aspektach, np.: ekonomicznym, społecznym, ekologicznym i instytucjonalnym.

Naukowy oraz aplikacyjny charakter rozwoju zrównoważonego, postrzeganego współcześnie jako wyzwanie, znajduje potwierdzenie w dokumentach strategicznych formułowanych przez aktorów rozwoju na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Analiza takich dokumentów na tle strategii Europa 2020 potwierdza, że rządy, samorządy czy przedsiębiorcy, a także społeczeństwo są w różny sposób odpowiedzialni za osiągnięcie celów rozwoju zrównoważonego; znajduje to odzwierciedlenie w opracowaniach zebranych w niniejszym tomie. Autorzy koncentrują swoją uwagę na analizie polityki spójności jako narzędziu wdrażania celów rozwoju zrównoważonego na szczeblu regionalnym i krajowym, z pozycji różnych beneficjentów tej polityki – władz regionalnych, przedsiębiorców, samorządów terytorialnych. W badaniach przewija się zagadnienie czynników rozwoju (także nowoczesnych, takich jak wiedza czy klasa kreatywna) oraz instrumentów (SSE, instrumenty finansowe) i siły ich wpływu na poszczególne wymiary rozwoju zrównoważonego: gospodarczy, społeczny i środowiskowy. Analizie poddaje się też problemy rozwoju regionalnego w odniesieniu do całego kraju (polaryzacja przestrzeni gospodarczej), obszarów przygranicznych, miejskich oraz poszczególnych regionów (Opolszczyzna, Dolny Śląsk).

Wieloaspektowość podejścia do rozwoju zrównoważonego sprawia, że każdy czytelnik może znaleźć tu interesującą go problematykę oraz wartościowe wnioski i konkluzje.

Urszula Zagóra-Jonszta, Ewa Pancer-Cybulska, Bernadeta Baran

Jolanta Kondratowicz-Pozorska

Politechnika Koszalińska

e-mail: jolanta.pozorska@tu.koszalin.pl

**KONKURENCYJNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTWA
W ŚWIELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU
(NA PRZYKŁADZIE EKOLOGICZNYCH
GOSPODARSTW ROLNYCH)**

**COMPETITIVENESS OF ENTERPRISE
IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT
(BASED ON ORGANIC FARMS)**

DOI: 10.15611/pn.2016.417.06

JEL Classification: Q01, Q19

Streszczenie: W artykule starano się przedstawić czynniki, które są niematerialnymi źródłami przewag konkurencyjnych ekologicznych gospodarstw rolnych realizowanych w warunkach przestrzegania zasad trwałego rozwoju i rolnictwa ekologicznego. Dla realizacji wyznaczonego celu dokonano przeglądu literatury krajowej oraz opracowano wyniki badań przeprowadzonych w I kwartale 2015 roku wśród 461 egr.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, konkurencyjność, ekologiczne gospodarstwa rolne, wiedza, niematerialne zasoby.

Summary: The paper presents factors that are intangible sources of competitive advantages of organic farms performed in conditions of compliance with the principles of sustainable development and organic agriculture. To attain the planned objective the author made an overview of national literature and compiled the results of studies conducted in the first quarter of 2015 on 461 farmers.

Keywords: sustainable development, competitiveness, ecological farms, knowledge, intangible resources.

1. Wstęp

Problematyka zrównoważonego rozwoju (ZR) rozpatrywana jest wielopłaszczyznowo, co wynika z jej złożoności oraz interdyscyplinarności. Jednak można wyłonić trzy kluczowe filary ZR, tj. środowisko, gospodarkę oraz społeczeństwo, i uznać, że

ZR to „[...] równorzędne traktowanie racji społecznych, ekonomicznych i ekologicznych, co oznacza konieczność integrowania zagadnień ochrony środowiska z polityką w poszczególnych dziedzinach gospodarki” [Poskrobko 2001, s. 99]. W raporcie Polska 2030 [www1] wskazano na obszary priorytetowe z punktu realizacji długoterminowego ZR kraju, tj. wzrost i konkurencyjność, sytuację demograficzną, wysoką aktywność zawodową oraz adaptacyjność zasobów pracy, odpowiedni potencjał infrastruktury, bezpieczeństwo energetyczno-klimatyczne, gospodarkę opartą na wiedzy i rozwój kapitału intelektualnego, solidarność i spójność regionalną, poprawę spójności społecznej, sprawne państwo, wzrost kapitału społecznego Polski. Poza tym zwrócono uwagę na problem skali, który jest rozpięty od zagadnień mikro- do megekonomicznych.

Treści zaprezentowane w pracy zawężono do problemu mezeconomicznego, tj. do przedsiębiorstw rolnych, a dokładniej towarowych ekologicznych gospodarstw rolnych (egr). ZR w kontekście tych podmiotów jest realizowany przez pryzmat narzędzi społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR – *Corporate Social Responsibility*). Wyraża się to poprzez uwzględnienie zarówno w strategii, jak i celach gospodarstw czynników i procesów oraz związków przyczynno-skutkowych z efektem sprzężenia zwrotnego pomiędzy gospodarką, społeczeństwem a środowiskiem.

Trudno w obecnych warunkach i przeobrażeniach gospodarczych o aprobatę zakorzenionych w ramach ekonomii klasycznej determinant przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw, tj. produktu i ceny. Dlatego celem pracy jest scharakteryzowanie rzadkich, wartościowych, niepowtarzalnych i niesubstytucyjnych zasobów występujących w egr, zwanych niematerialnymi źródłami przewag konkurencyjnych przedsiębiorstw, realizowanych w warunkach przestrzegania zasad trwałego rozwoju. Dla realizacji wyznaczonego celu dokonano przeglądu bardzo bogatej literatury krajowej i międzynarodowej, przeanalizowano aktualne raporty i opracowania dotyczące oceny egr w aspekcie ZR. W I kw. 2015 roku przeprowadzono również badania własne w grupie 461 egr. Jako technikę badawczą przyjęto ankietę z użyciem kwestionariusza, który przesyłano do wytypowanych w badaniu gospodarstw pocztą konwencjonalną lub elektroniczną. Ankietę prawidłowo wypełniło i odesłało 262 gospodarzy.

2. Zrównoważony rozwój ekologicznego przedsiębiorstwa rolnego

Istota ZR została zawarta w postaci obowiązujących zasad, które w odniesieniu do przedsiębiorstw można pogrupować następująco [Borys, Śleszyński 1999, s. 84–94; Adamkiewicz-Drwiłło, Kruk 2010, s. 19]:

1. Zasady związane z wykorzystywaniem zasobów i walorów przyrodniczych w procesie produkcyjnym: ekologizacji (ochrona środowiska jest warunkiem prawidłowego gospodarowania, a działalność gospodarcza jest dostosowana do warunków przyrodniczych), integralności (powiązanie zalecenia: „myśl globalnie, działaj

lokalnie” z respektowaniem praw ekologii) oraz prewencji (zapobieganie nadmiernej degradacji środowiska, zwana także zasadą likwidacji zanieczyszczeń u źródła).

2. Zasady dotyczące relacji między działalnością gospodarczą a ładem społeczno-kulturowym: współdziałania w zakresie ochrony środowiska, ekonomizacji (cele ochrony środowiska powinny być osiągnięte minimalnym kosztem społecznym), partycypacji społecznej (społeczności lokalne i organizacje pozarządowe biorą udział w działaniach na rzecz ochrony środowiska) oraz sprawiedliwości wewnątrz- i międzypokoleniowej.

3. Zasady związane z obowiązującym prawem: praworządności (przepisy powinny być tak skonstruowane, aby istniała możliwość ścisłego ich przestrzegania) oraz „sprawca zanieczyszczenia płaci” (odpowiedzialność finansową ponosi podmiot użytkujący zasoby środowiska, powodujący ich zanieczyszczenie).

Dla przedsiębiorstwa rolnego, jakim jest egr, realizacja powyższych zasad oznacza przede wszystkim przestrzeganie zasad rolnictwa ekologicznego (RE). Zestaw tych zasad został ustalony przez międzynarodową Federację Rolnictwa Ekologicznego (IFOAM). Według niej celami tegoż rolnictwa są [Ustawa z 25 czerwca 2009; Ustawa z 5 grudnia 2014]:

1) wytwarzanie dostatecznej ilości wysokiej jakości żywności, włókien oraz innych produktów;

2) wyeliminowanie z produkcji i przetwórstwa środków chemii rolnej, sztucznych dodatków, organizmów modyfikowanych genetycznie;

3) docenianie wagi społeczno-ekologicznych konsekwencji RE i przetwórstwa;

4) realizacja działań wspierających i zachowujących żyzność i biologiczną aktywność gleby;

5) utrzymanie genetycznej różnorodności wszystkich żywych składowych gospodarstwa rolnego i jego otoczenia, włączając w to ochronę dziko żyjących zwierząt i roślin;

6) promowanie właściwego wykorzystania i troski o zasoby wodne oraz istniejące w nich życie;

7) wykorzystanie, tam, gdzie to możliwe, surowców odnawialnych, zarówno w produkcji, jak i ekologicznym przetwórstwie, w celu uniknięcia strat i zanieczyszczenia środowiska;

8) równowaga paszowo-nawozowa oraz zamknięty cykl obiegu materii organicznej w ramach gospodarstwa;

9) wspieranie lokalnej i regionalnej produkcji i dystrybucji;

10) tworzenie harmonijnej równowagi między uprawą roślin i chowem zwierząt;

11) wykorzystanie odmian o podwyższonej odporności na patogeny, dostosowanych do warunków środowiska uprawy; naturalne warunki chowu zwierząt;

12) zapewnienie zwierzętom gospodarskim warunków zgodnych z potrzebami bytowymi poszczególnych gatunków;

- 13) stosowanie materiałów i substancji nadających się do wielokrotnego wykorzystania lub użytecznego przetworzenia;
- 14) pielęgnacja krajobrazu rolniczego;
- 15) zapewnienie ludziom zaangażowanym w ekologiczną produkcję rolną i ekologiczne przetwórstwo godnego życia, satysfakcji i bezpośredniego środowiska pracy.

Dodatkowymi zasadami RE są fundamentalne zasady: zdrowia, ochrony środowiska, uczciwości i odpowiedzialności, które to nawiązują do zasad CSR [*Principles of Organic Agriculture...* 2006]. Istota rolnictwa ekologicznego opiera się na poglądzie, że egr gospodaruje z wykorzystaniem środków pochodzenia naturalnego, nieprzetworzonych technologicznie, które podlegają niewymuszonemu obiegowi biologicznemu [Sołtysiak 1993, s. 242 i n.], a zatem chroniąc środowisko, chronią one także własne warunki do rozwoju produkcji. RE jest więc systemem gospodarowania zrównoważonym nie tylko pod względem ekologicznym, ekonomicznym, ale i społecznym. Dodatkowym zadaniem tegoż rolnictwa jest propagowanie świadomości ekologicznej u konsumentów i skłanianie ich do refleksji nad narastającymi problemami cywilizacji [Kuśmierz-Goźdzalik 2003, s. 254–261]. Można zatem stwierdzić, że konkurencyjność egr zależy także od świadomości ekologicznej społeczeństwa.

W definicji RE przyjętej przez Komisję Kodeksu Żywnościowego Światowej Organizacji ds. Rolnictwa i Żywności oraz Światową Organizację Zdrowia na konferencji w Ottawie (15–18 kwietnia 1997 r.) uznano, że RE jest całościowym systemem gospodarowania, wspierającym różnorodność biologiczną, cykle ekologiczne i biologiczną aktywność gleby. Najszerzy zakres funkcji RE obok trzech podstawowych, tj. ekonomicznej, ekologicznej i społecznej, obejmuje także funkcje: przestrzenną, techniczno-technologiczną i etyczną [Runowski 2004, s. 24–36]. Przy tym dwie pierwsze funkcje mają różne kierunki oddziaływania zarówno pomiędzy sobą, jak i wewnątrz siebie. Dla przykładu, funkcja ekonomiczna to produkcja wysokiej jakości dóbr ekologicznych i zapewnienie rolnikowi odpowiednio wysokiego dochodu. Jednak producent ekologiczny musi zwrócić uwagę na to, że obszar gospodarowania i agrotechnika muszą być optymalne w stosunku do środowiska, a nie maksymalne, mechanika z kolei dostosowana do warunków glebowych, potrzeb roślin i zwierząt. Należy też zaznaczyć, że plon w egr nie jest maksymalny, a optymalny do uzyskania w warunkach naturalnej produkcji.

W literaturze za typowe zadania rolnika z egr i funkcje egr uznaje się [Adamowicz 2005, s. 79; Sobiecki 2007, s. 26–27]:

- 1) wytwarzanie produktów żywnościowych, zdrowych, odpowiadających zapotrzebowaniu i preferencjom konsumentów, warunkom przetwarzania i dystrybucji w sposób nieszkodzący środowisku;
- 2) przygotowanie produktów do sprzedaży i ich komercjalizację poprzez tradycyjne, ale też nowe, skrócone, zmodyfikowane kanały rynkowe bezpośrednio do sieci handlu detalicznego lub konsumentów;

- 3) gospodarowanie w przestrzeni, wykorzystywanie zasobów przyrodniczych określonego terytorium do potrzeb gospodarczych i społecznych;
- 4) przeciwdziałanie depopulacji i dezertyfikacji;
- 5) konserwacja oraz kształtowanie krajobrazu i udostępnianie lokalnych zasobów przyrody społeczności lokalnej i przybyszom z zewnątrz;
- 6) uczestniczenie w procesach rozwoju wsi poprzez kreowanie miejsc pracy w obrębie i poza gospodarstwami rolnymi;
- 7) tworzenie podstaw rozwoju pozarolniczych funkcji obszarów wiejskich, w tym budownictwa mieszkaniowego, instytucji edukacyjnych, przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych;
- 8) tworzenie przestrzeni rekreacyjnej na obszarach wiejskich poprzez przystosowanie terenu i rozbudowę infrastruktury oraz bazy noclegowej i gastronomicznej dla turystyki;
- 9) włączenie się w proces zagospodarowania odpadów i recyklingu, zgodnie z wymogami środowiska i zasadami życia społecznego;
- 10) zapobieganie klęskom i katastrofom żywiołowym oraz ograniczenie ryzyka i skutków ich występowania poprzez tworzenie systemu ochrony przeciwpożarowej, przeciwpowodziowej i działań kontrolujących erozję;
- 11) wkład w zachowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego wsi.

Gospodarstwo ekologiczne – jak żadne inne – doskonale wpisuje się w zakres komponentów, jakie zostały wyznaczone w ramach europejskiego modelu rolnictwa – rolnictwa społecznie zrównoważonego. Gospodarstwo funkcjonujące zgodnie z wymogami RE stoi przed trudnym problemem godzenia praw i zasad ekonomii z poszanowaniem praw przyrody, oczekiwań społeczeństwa z oczekiwaniami producentów, dążenia do zaspokojenia potrzeb współczesnych z interesami przyszłych pokoleń [Kondratowicz-Pozorska 2013, s. 70].

3. Metody uzyskiwania przewagi konkurencyjnej w ekologicznym przedsiębiorstwie rolnym

Zrównoważona konkurencyjność przedsiębiorstwa jest możliwa do osiągnięcia poprzez [Adamkiewicz-Drwiłło, Kruk 2010, s. 21]: a) odnawianie, modyfikowanie oraz stały rozwój konfiguracji dostępnych zasobów: kapitału ludzkiego, technologii, surowców oraz kapitału produkcyjnego w sposób, który umożliwi długookresowy wzrost mikroproduktywności zgodnie z zasadami ZR, b) kształtowanie relacji wewnętrznych i zewnętrznych w sposób umożliwiający trwałą ZR przedsiębiorstwa i c) kreowanie i rozwijanie rynków zbytu poprzez oferowanie dóbr i świadczenie usług przyjaznych środowisku (w tym dóbr „ubocznych”, związanych z szeroko pojętym CSR).

Konkurencyjność w aspekcie ZR powinna być rozpatrywana w kontekście determinant niematerialnych, trudnych, często dyskusyjnych w kwestii pomiaru. Po

analizie materiału zebranego wśród 262 egr można stwierdzić, że aż 90% producentów podejmuje rywalizację na rynku przede wszystkim poprzez tworzenie nowych cech produktu, akcentowanie wymiaru jakościowego i/lub nowych rozwiązań użytkowych. Z kolei egr o charakterze produkcyjno-usługowym (69 podmiotów = 100%) przyznały, że łączą wartości towaru będącego obiektem sprzedaży z dodatkowymi usługami na rzecz konsumentów. Między innymi zdobycie wyższej pozycji konkurencyjnej na rynku przynosi im rozciąganie i poszerzanie łańcucha wartości gospodarstw ekologicznych. Poszerzenie tzw. łańcucha fizycznego (noclegi w chacie wiejskiej i ekologiczne produkty spożywcze) o dodatkowe unikalne wartości należące do łańcucha wirtualnego (np. nauka jazdy konnej, przygotowywanie gotowych produktów z ekologicznych surowców, nauka i uczestnictwo w pracach na roli i w gospodarstwie, poznawanie tradycji i lokalnych zwyczajów, ziołolecznictwo, poznawanie walorów środowiska naturalnego itp.). Dla 16% badanych podmiotów o ich wyższej pozycji konkurencyjnej zadecydowała zmiana wizerunku, która zaowocowała pozyskaniem nowych odbiorców. Gospodarstwa te zainwestowały nie tylko w rozwój oferty produktowej, ale przede wszystkim w rozwój kapitału ludzkiego (podniesienie kwalifikacji, kompetencji, poszerzenie wiedzy o obrzędach, tradycji, kulturze danego miejsca), upowszechnienie logo i nazwy, budowanie trwałych więzi partnerskich, natomiast aż 90% egr potwierdziło, że ich komunikacja z otoczeniem odbywa się w trzech kierunkach. Łączność utrzymuje się ze społeczeństwem, z władzami i z podmiotami najbliższego otoczenia gospodarczego, takimi jak konsumenci, dostawcy, odbiorcy itp. Analiza zebranych danych wykazała, że w rzeczywistości do realizacji przyjętych celów gospodarstwa wykorzystują cztery typy działań, tj. reklamę, promocję, public relations oraz sprzedaż osobistą. Charakterystyczne było to, że wszystkie badane podmioty bardzo chętnie wykorzystują pomoc ze strony państwa, która polega m.in. na przyznawaniu certyfikatów potwierdzających ekologiczny charakter produkcji (i upoważniających do żądania wyższej ceny za towar), prowadzeniu kampanii reklamowych propagujących zdrowy styl życia i podnoszących wiedzę społeczeństwa nt. zależności między rolnictwem-środowiskiem-żywnością-zdrowiem, świadomość konsumentów oraz zmieniających poziom odpowiedzialności ludzi za siebie i za Ziemię.

Niebagatelną rolę w procesie realizowania celów przedsiębiorstwa w harmonii z założeniami ZR odgrywa właśnie konsument. Świadomy, odpowiedzialny wybór dobra lub usługi to kompleksowe podejście do kupna, uwzględniające jego wpływ na poszczególne obszary ZR, w tym w szczególności na środowisko. Odpowiedzialny konsument dostrzega wagę szczegółowych informacji o produkcie/usłudze, tym samym implikując potrzebę większej transparentności w zakresie procesu produkcji, używanych składników, nadużyć wobec środowiska czy też społeczeństwa. Społecznie odpowiedzialny konsument wyraża dezaprobatę wobec działań wpływających na degradację środowiska (w tym m.in. wobec niehumanitarnego zabijania zwierząt) czy godzące w dobro społeczeństwa (w tym niehumanitarne traktowanie pracowników, używanie szkodliwych substancji). Dlatego też egr przykładają tak dużą wagę do szeroko pojętej wiedzy.

Tabela 1. Aspekt zdrowotny jako parametr przewagi ekologicznych gospodarstw rolnych

Efekty czynnika zdrowotnego wytwarzanego w działaniach egr		
w gospodarce	dla społeczeństwa	dla środowiska
<ul style="list-style-type: none"> – niższe koszty leczenia ludzi z chorobami cywilizacyjnymi; – niższe koszty rekultywacji terenów zniszczonych, np. intensywnym rolnictwem; – realizowanie idei wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich poprzez stworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem, np. handel, drobne przetwórstwo, usługi edukacyjne, rekreacyjne, transportowe i inne; – wykorzystanie tzw. słabej strony polskiej wsi, czyli naturalnego charakteru polskiej wsi, do rozwoju usług agroturystycznych, ekoturystyki czy po prostu turystyki wiejskiej; – stworzenie nowych miejsc pracy w samym rolnictwie daje możliwości wykorzystania wiedzy i umiejętności ludzi, którzy nie widzą dla siebie innej pracy jak tylko w rolnictwie. To z kolei przynosi wymierne korzyści gospodarce w postaci mniejszych świadczeń dla osób bezrobotnych, potrzebujących pomocy w walce z nałogami, leczących choroby wynikające z odrzucenia przez społeczeństwo. 	<ul style="list-style-type: none"> – brak związków chemicznych niebezpiecznych dla zdrowia i życia człowieka w produktach ekologicznych; – mniejsze prawdopodobieństwo zachorowania na nowotwór, alergię i in. choroby cywilizacyjne; – tworzenie pozytywnych efektów zewnętrznych i dóbr publicznych, np. piękno naturalnych krajobrazów umożliwia wypoczynek i rekreację, podnosi jakość i komfort życia. 	<ul style="list-style-type: none"> – wykorzystywanie ziemi, powietrza i wody bez szkody dla środowiska naturalnego; – zapewnienie miejsca do życia przyszłym pokoleniom w stanie przynajmniej tak dobrym, jak mają go obecne pokolenia; – zapewnienie naturalnej bioróżnorodności świata fauny i flory, która jednocześnie chroni ludzkość przed głodem, szkodnikami, szkodliwymi mutacjami genetycznymi.

Źródło: opracowanie własne.

W ekologicznych gospodarstwach rolnych wiedza nabiera szczególnego znaczenia, przejawia się bowiem w różnych formach, ściśle ze sobą powiązanych. Najczęściej jednak utożsamiana jest z wiedzą [Kondratowicz-Pozorska 2013, s. 175–176]: specjalistyczną pracowników egr na temat metod i zasad prowadzenia działalności rolnej metodami ekologicznymi, marketingowo-organizacyjną pracowników wyrażającą się w czynnościach, które doprowadzą do realizacji planów przedsiębiorstwa poprzez właściwy dobór ludzi, przydzielanie im zadań, zapewnienie im niezbędnych narzędzi, pozyskanie kapitału oraz niezbędnych informacji o odpowiedniej jakości, w odpowiedniej ilości i w odpowiednim czasie, oraz z ekonomiczną i rynkową, ujawniającą się jako zasób wiedzy o rynku, nabywcach, partnerach gospodarczych, instytucjach i pracownikach, a nawet o stosunkach z otoczeniem. Ten ro-

dzaj wiedzy jest czynnikiem kształtującym zdolność egr do właściwej interpretacji zmian społeczno-gospodarczych i wykorzystania ich do własnych celów; to także wiedza *sensu stricto* o egr jako podmiotach gospodarczych, która wpływa na stan i rozwój ekonomiki rolnictwa.

Na konkurencyjność egr wpływa umiejętne powiązanie wszystkich form wiedzy oraz umiejętność jej przekazywania. Pożądany efekt końcowy w postaci przywództwa na rynku daje, po pierwsze, wypadkowa wiadomości specjalistycznych, marketingowych i ekonomicznych, po drugie, rozwijanie odpowiednich kanałów komunikacji, poprzez które egr mogą informować społeczeństwo o roli, jaką pełnią w gospodarce, ale nie tylko przez pryzmat ekonomii, a przede wszystkim podnosząc aspekt społeczny i ekologiczny. Niestety w tym zakresie egr muszą liczyć na pomoc państwa i/lub organizacji unijnych, które mają środki i sposoby dotarcia z takim przekazem do szerokiej rzeszy społeczności. Przewaga konkurencyjna egr (budowana z pomocą państwa) dotyczy parametru, który jest ważny (i zauważalny) dla wszystkich konsumentów, zatem przewagą omawianych gospodarstw jest aspekt zdrowotny. W tabeli 1 przedstawiono efekty oddziaływania omawianego parametru przewagi na społeczeństwo, środowisko i gospodarkę.

Aspekt zdrowotny działalności i efektów egr jest więc rozpatrywany bezpośrednio, jako zdrowie człowieka, ale także pośrednio. Wówczas dotyczy zdrowia Ziemi jako miejsca do życia każdego człowieka oraz uzdrowienia gospodarki, szczególnie gospodarki na terenach wiejskich. Uogólniając, można powiedzieć, że wspieranie RE daje wymierne korzyści zarówno w skali mikro-, jak i makroekonomicznej. W skali mikro, tj. z punktu widzenia gospodarstw rodzinnych, dochodzi do obniżenia kosztów utrzymania (np. obniżenia wydatków na cele zdrowotne) oraz poprawy jakości i długości życia. Z kolei ze strony państwa daje między innymi obniżenie kosztów tzw. efektów zewnętrznych działalności podmiotów intensywnie gospodarujących, a także spadek wydatków na walkę z bezrobociem, patologiami społecznymi, wypłatę świadczeń rentowych. Przewaga w powyższym ujęciu, aby była trwała i zauważalna dla konsumentów, musi być wspierana prowadzonymi na szeroką skalę działaniami edukacyjnymi i marketingowymi. Chodzi przede wszystkim o takie czynności, jak przekazywanie ludziom (a szczególnie młodemu pokoleniu) zasad ekokonsumpcji, poszanowania przyrody, a także przybliżenie idei ekonomii ZR. Ważne są również czynności, które mają na celu umacnianie otwartości w relacjach producent – konsument.

4. Zakończenie

Polskie przedsiębiorstwa dostrzegają potrzebę angażowania się w działania społecznie odpowiedzialne, chociaż ich zaangażowanie nie jest jeszcze satysfakcjonujące. Dążenie do realizacji zasad ZR przez przedsiębiorstwa implikuje konieczność uwzględnienia nadrzędnie następujących obszarów: kapitał społeczny, kapitał ludzki, infrastruktura, zasoby naturalne, energia, jakość państwa i instytucji wspartych

kluczowymi czynnikami sukcesu, tj. edukacją, innowacyjnością oraz współpracą. Każdy z tych obszarów uwzględnia zarówno wiele wyzwań, jak i ograniczeń, jednak ich umiejętna analiza i ocena powinny stworzyć warunki do kreowania przewagi konkurencyjnej rodzimych przedsiębiorstw. Symbioza oparta na promocji i egzekwowaniu wzorców zrównoważonej produkcji i konsumpcji przyczynia się do niwelowania zagrożeń oraz optymalizacji korzyści w realizacji ZR.

Wydaje się zatem, że egr są podmiotami, które niejako w sposób naturalny łączą wszystkie wymienione powyżej obszary. Ich byt zależy w jednakowym stopniu od zasobów naturalnych, od kapitału ludzkiego oraz społecznego oraz silnie rozwiniętej gospodarki. Tylko bowiem w takiej gospodarce obserwuje się docenienie efektów ZR i aspektu zdrowotnego, będącego efektem synergii wszystkich działań podejmowanych przez egr. Między innymi dlatego, że rezultaty działań egr wykraczają poza sferę mechanizmu rynkowego, egr nie są w stanie konkurować z innymi podmiotami bez pomocy państwa (UE). Instytucje wspomagające mogą podnieść konkurencyjność egr, krzewiąc wiedzę na temat ZR (tu: w szerokim ujęciu) wśród interesariuszy i konsumentów. Równie ważnym warunkiem występowania w rzeczywistości gospodarczej zrównoważonej konkurencyjności ekologicznych przedsiębiorstw rolnych jest właśnie wiedza o roli tych podmiotów w trzech aspektach: gospodarka-środowisko-społeczeństwo.

Literatura

- Adamkiewicz-Drwiłło H.G., Kruk A., 2010, *Zrównoważona konkurencyjność przedsiębiorstw – ujęcie teoretyczne*, Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyt Nauk. 98, SGH, Warszawa.
- Adamowicz M., 2005, *Zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój rolnictwa a agronomia*, UMCS, Lublin.
- Borys T., Śleszyński J., 1999, *Ekorozwój jako zbiór zasad*, [w:] Borys T. (red.) *Wskaźniki ekorozwoju*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Kondratowicz-Pozorska J., 2013, *Ekonomiczno-organizacyjne determinanty konkurencyjności ekologicznych gospodarstw rolnych w Polsce*, PTE, Szczecin.
- Kuśmierz-Goźdzalik U., 2003, *Rolnictwo ekologiczne w UE i w Polsce*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 980, *Wyzwania stojące przed rolnictwem i wsią u progu XXI wieku*, UE, Wrocław.
- Poskrobko B., 2001, *Podstawy polityki ekologicznej*, [w:] Górka K., Poskrobko B., Radecki W., *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*, PWE, Warszawa.
- Principles of Organic Agriculture IFOAM*, 2006, www.ifoam.org (09.2015).
- Runowski H., 2004, *Gospodarstwo ekologiczne w zrównoważonym rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*, Wieś i Rolnictwo, nr 3.
- Sobiecki R., 2007, *Globalizacja a funkcje polskiego rolnictwa*, SGH, Warszawa.
- Sołtysiak U., 1993, *Z początków rolnictwa ekologicznego w Polsce*, [w:] *Rolnictwo ekologiczne. Od teorii do praktyki*, Stiftung, Leben und Umwelt, Ekoland, Warszawa.
- Ustawa z 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym, Dz.U. 09. nr 116, poz. 975.
- Ustawa z 5 grudnia 2014 r. o zmianie ustawy o rolnictwie ekologicznym, Dz.U. z 2015, poz. 55.
- [www1, http://www.mir.gov.pl/aktualnosci/ministerstwo/Documents/2009-06-19_Wklad_DKS_Polska_2030.pdf](http://www.mir.gov.pl/aktualnosci/ministerstwo/Documents/2009-06-19_Wklad_DKS_Polska_2030.pdf) (19.02.2015).